

DANIŞTAY ve İDARE MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU'NA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

*Seyfettin KARA **

GİRİŞ

İnsan haklarının kazanılması uğruna tarih boyunca çeşitli mücadeleler verilmiş ve bu sebeple bir çok insan yaşamını yitirmiştir. Günümüzde de bu mücadeleler süre gelmektedir. Şu an gelinen nokta, insanlığın uzun süren uğraşlarının sonucudur.¹ Geçmiş dönemlerde insanların en temel hak olan yaşama hakkı bile mevcut değilken günümüzde artık bu mücadeleler sonucunda üçüncü kuşak insan hakları bile kazanılmıştır. Bu üçüncü kuşak haklardan birisi de bilgi edinme hakkıdır.

Bilgi Edinme hakkı, hem demokrasinin hem de hukukun üstünlüğünün gereklerinden biridir. Bu hak sayesinde Devlet yönetimi kişilerin denetimine açılarak şeffaflık sağlanmış olacak, ayrıca Devletin demokratik yapısı da güçlenmiş olacaktır. Bilgi edinme hakkı, hak arama özgürlüğünün de olmazsa olmaz koşuludur. Çünkü hak arayabilmenin ön koşulu, kişilerin içinde buldukları durum ile ilgili sağlıklı bilgi sahibi olmalarından geçmektedir. Bu bağlamda kişilerin bilgi edinmeleri yolundaki engellerin kaldırılması ve bilgiye erişimlerinin kolaylaştırılması önem arz etmektedir.

Bilgi edinme hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun gerekçesinde de ifade edildiği üzere, ülkemiz gibi demokrasi ile yönetilen ülkelerde bilgi edinme hak ve özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu hak her insanın yaşaması için ihtiyaç duyduğu hava gibi olup bilgiye erişimin sağlanması ile bu ihtiyaç giderilmiş olacaktır². Ayrıca bu hakkın kullanımının sağlanması ile demokratik yönetimin gereklerinden olan açıklık ve şeffaflık da güvence altına alınmış olacaktır.

Gizlilik kavramı açıklık ve şeffaflık kavramlarının tam zıddı anlam ifade etmektedir. Devlet yönetiminde de "gizlilik kavramı" her yerde karşımıza çıkmaktadır. Devlet işlerinde "Devlet sırrı" önem arz etmekte olup bu sır kavramı-

* Gaziantep 1. İdare Mahkemesi Hakimi

¹ Şeref Ünal, **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s.

² Cemil Kaya, **İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı**, Seçkin Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2005, s.

nın sınırının nerede başladığı ya da nerede bittiği hususu ülkemizde yönetenlerin keyfiyetine bağlı olarak değişmekteydi. Ne zaman ki 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nu yürürlüğe girdi, ancak o tarihten itibaren sır kavramının sınırları biraz daha netleştirilmiş oldu. Zaten anılan Kanun ile olumsuz olarak görülen gizlilik kavramının giderilmesi ve yönetenlerin işlem ve faaliyetlerinin yönetilenlerce denetlenmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 22 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ülkemizde bilgi edinmenin önündeki engellerin kaldırılması bağlamında bir devrim niteliğindedir. Çünkü bu Kanun yürürlüğe girmeden önce kamu kurumları ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kişilerin bilgi edinme yolundaki taleplerini cevaplandırıp cevaplandırmama noktasında ihtiyari davranıyorlardı. Ancak anılan Kanun ile bilgi verme konusunda kamu kurumlarına ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına yükümlülük yüklenmiş, başvuru sahipleri için de bilgi edinilmesi bir "hak" olarak öngörülmüştür. Bu bağlamda bilgi edinme başvurusunda bulunan kişinin en temel hakkı bilgi ve belgeye erişim hakkıdır³. Nitekim bu husus Kanunun birinci maddesinde açıkça ifade edilmiştir. İdarelerin de erişimini sağladığı bilgi ve belge karşılığında ücret tahsil etme ve Kanunda belirtilen istisna kapsamına giren bilgi ve belgeleri vermeme hakkına sahip olmasına rağmen en temel yükümlülüğü talepte bulunan kişilere bilgi ve belgeleri verme yükümlülüğüdür.

Bu çalışmamızda, Danıştay ve idare mahkemesi kararları ışığında Bilgi Edinme Hakkı Kanununu eleştirel bir bakışla incelemeye çalışacağız.

I- GENEL OLARAK

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun amacı, birinci maddesinde de ifade edildiği üzere, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği tarafsızlık ve açıklık ilkelerini uygun olarak "kişilerin" bilgi edinmelerinin sağlanması olduğu ifade edilmiştir. Bu kişi kavramını Kanun çok geniş anlamlandırmış olup bilgi edinme başvurusunda bulunan kişinin ilgili olması şartını aramamıştır. Nitekim Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu ve İdare Mahkemeleri ile Danıştay'da başvuruda bulunan kişinin başvuruda bulunduğu konuda ilgili olup olmadığına bakmaksızın başvurunun-Kanunda belirtilen istisnalar kapsamında olmaması koşuluyla-cevaplandırılması gerektiği yönünde hüküm vermektedirler. Nitekim 2000 yılından itibaren yapılmış olan Üniversiteler Arası Dil Sınavı (ÜDS) soru ve cevaplarının verilmesi istemiyle yapılmış olan başvurunun ÖSYM tarafından reddedilmesi üzerine Kurula yapılan itiraz sonucu Kurulun 18.05.2005 tarih ve 2005/348 sayılı kararı ile talep edilen sınav sorularının ve cevap anahtarlarının başvuru sahibine verilmesi gerektiği yönünde karar verilmesi üzerine ÖSYM'ce anılan kararın iptali istemiyle açılan davada mahkemece, sınav testleri üzerinde 4846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre telif hakkı bu-

³ Cemil Kaya, **a.g.e.**, s. 224.

lunduğu ve bu hakkın eser sahibinin rızası dışında çoğaltılması ve yayılmasının yasaklanması anlamına geldiği; eseri açıklamama veya gizli tutma anlamına gelemeyeceği gerekçesiyle sınav soruları ve cevaplarının başvuru sahibine verilmesi gerektiği belirtilmiştir⁴.

Vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek suretiyle Türkiye'de ika- met eden yabancıların gerek kendileri ve gerekse kamu ile ilgili konularda dilek ve şikayetlerini yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bildirmelerine dilekçe hakkı denilmektedir. Yönetenlerin adaletli olması ve görevlerini uygun olarak yerine getirmeleri gerekmektedir. Ancak uygulama hep bu yönde gelişmediğinden kişilerin dilek ve şikayetlerini üst makamlara bildirmeleri de gerekmektedir. Dilekçe hakkını adaletli bir ülkenin ayrılmaz bir özelliği saymak gerekmektedir.⁵ Bu bağlamda dilekçe hakkı gibi bilgi edinme hakkını da adaletli bir toplumun vazgeçilmez bir özelliği saymak yerinde olacaktır. Bilgi edinme Kanunu yürürlüğe girmeden önce kişiler herhangi bir dilek ya da şikayetlerini bu hak kapsamında aramaktaydılar. Görüldüğü üzere bilgi edinme hakkında olduğu gibi dilekçe hakkında da başvuruda bulunan kişinin "ilgili" olması şartı aranmamaktadır. Ancak yargı yerlerinde dava açabilmenin ön koşulu kişinin herhangi bir hakkının ihlal edilmiş olmasıdır⁶. Kanımızca başvuru sahibinin ilgili olması şartının aranmaması demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olarak kişilerin tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak bilgi edinilmesini amaçlayan Kanun'un amacına da uygun düşmektedir. Ancak ilgili olma şartının aranmamasının bu hakkın kötüye kullanımına vücut vereceği ve bilgi verme konusunda idareleri gereğinden fazla meşgul edeceği hususunu da gözden kaçırmamak gerekmektedir.

II- BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNUNUN KAPSAMI ve UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE GÖREVLİ ve YETKİLİ MAHKEME

A- KANUNUN KAPSAMI

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile kurumlardan bilgi alınması kolaylaşmaktadır. Peki, bu Kanun ile kişilerin hangi bir kurumlardan bilgi almaları kolaylaşacaktır? Bu sorumuza cevabı Kanunun ikinci maddesi vermekte olup, anılan Kanunun kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanacağı belirtilmiştir. Kamu kurum

⁴ Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 30.03.2007 tarih ve E:2005/1235, K: 2007/795 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

⁵ Servet Armağan, **İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Baştan sonuna kadar okunarak yeniden gözden geçirilmiş ve ilaveler yapılmış 4. Baskı, Ankara 2001, s. 211.

⁶ Şeref Gözübüyük, **Yönetmelik Yargı**, Turhan Kitabevi Yayınları, Güncelleştirilmiş 21. Baskı, Ankara 2005, s. 166.

ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ne anlam ifade ettiğine gelince ise; kamu tüzelkişileri kişi ve mal topluluğu olmak üzere ikiye ayrılmakta olup belli bir coğrafi alanda yaşayan insan topluluklarının oluşturdukları kamu tüzelkişilerine kamu idareleri denmektedir. Örneğin, Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy. Belli bir malvarlığının belli bir amaca tahsis edilmesiyle oluşmuş kamu tüzelkişilerine de kamu kurumları denilmektedir. Bunlar üniversiteler, Sosyal Güvenlik Kurumu, TRT, TÜBİTAK, KİT'ler vs. İster kamu idareleri isterse kamu kurumları birer kamu tüzelkişisi olup kamu tüzelkişilerinin sahip olduğu ortak özelliklere sahiptirler⁷. Ancak kamu idareleri ve kamu kurumları şeklindeki gruplandırma konusunda herhangi bir anayasal ya da yasal dayanak bulunmamakta olup "kamu kurumları" deyimi merkezi idare ve yerel yönetimler dahil tüm idari kuruluşlar karşılığı kullanılmaktadır⁸. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da Anayasanın 135. maddesinde tanımlanmış olup belli bir meslekte çalışan insanların ortak gereksinimlerini karşılamak üzere faaliyet göstermektedirler. Ticaret ve sanayi odaları, barolar ve ziraat odaları gibi.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu ve mahkemeler, kamu gücünü kullanan ve kamunun imkanlarından istifade eden kurumların Kanun kapsamında olduğunu ifade etmiştir. Ancak bazı kurumların kapsam dahilinde olup olmadığı yönünde Kurul ile mahkemelerin değişik kararları bulunmaktadır. Sendika tarafından 2006 ile 2009 yıllarını kapsayan Düzce Müftülüğü ile Vakıfbank arasında maaş protokolü anlaşmasının yapılıp yapılmadığı ve yapıldı ise protokolün taraflarına verilmesi isteminin reddedilmesi üzerine Kurula yapılan itiraz sonucu 24.10.2007 tarih ve 2007/1151 sayılı Kurul kararı ile itirazın bankanın Kanun kapsamında bulunmadığı gerekçesiyle reddi üzerine açılan davada Mahkemece, Vakıfbank'ın kamu bankası statüsünde değerlendirildiği ve kamu kurumu ayrıcalıklarından yararlandığı, ayrıca talep olunan bilgilerin ticari sır kapsamında olmadığı gerekçesiyle başvuru sahibine verilmesi gerektiğini belirtmiştir⁹. Kararın temyiz edilmesi sonucu Danıştay da çoğunluk hisseleri kamuya ait olan Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankasının da Kanun kapsamı dışında bırakılamayacağı yönünde karar vermiş olup yerel mahkeme kararını onamıştır¹⁰. Ancak 2006-2007 futbol sezonunda üç veya daha az sayıda görev verilen federasyon temsilcilerinin isimlerinin verilmesi istemiyle yapılan başvurunun Türkiye Futbol Federasyonunca 4982 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığından reddedilmesi sonucu Kurula yapılan itirazın

⁷ Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, Ekin Kitabevi, Birinci Baskı, Bursa 2003, s. 152.

⁸ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2002, s. 454.

⁹ Ankara 15. İdare Mahkemesi'nin 22.10.2009 gün, E: 2008/1367, K: 2009/1271 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

¹⁰ Dan. 10. D., 30.06.2010 gün, E: 2009/16100, K: 2010/5836 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

13.06.2007 tarih ve 2007/601 sayılı kararla kabul edilerek başvuru sahibince istenen bilgilerin verilmesi gerektiği belirtilmiş olup açılan davada ise mahkemece Federasyonunun özel hukuk tüzelkişisi olduğu gerekçesiyle Kanun kapsamında olmadığı yönünde karar verilmiştir¹¹.

Kamu gücünü kullanan ve kamunun imkanlarından faydalanan kurumların kamu kurumu ya da kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olup olmadıklarına bakılmaksızın Bilgi Edinme Hakkı Kanununda öngörülen bilgi verme yükümlülüğünü yerine getirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda çoğunluk hisseleri kamuya ait olan bankaların ve iktisadi kuruluşların bu Kanun kapsamında değerlendirilmesine ilişkin Kurul ve Mahkeme kararları isabetlidir. Ancak 3813 sayılı Türkiye Futbol Federasyon Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'da Türkiye Futbol Federasyonunun özel hukuk tüzelkişisi olduğu gerekçesiyle 4982 sayılı Kanun kapsamı dışında bırakılması kararı kanımızca isabetli görünmemektedir. Çünkü özel yasa ile kurulan ve özel hukuk tüzelkişisi olmasına rağmen kamu gücü ayrıcalıklarından yararlanan ve bazı yükümlülükler tanınmış olan Türkiye Futbol Federasyonu gibi özel hukuk tüzelkişilerinin Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında değerlendirmesi gerekmektedir. Örnek mahkeme kararında da görüldüğü üzere kamu hizmeti imtiyazlarına sahip olan özel hukuk tüzelkişileri (Türkiye Futbol Federasyonu vb.) ve köyler kanun kapsamı dışında tutulmuş olup bunların sahip olduğu bilgi ve belgelere de erişim sağlanmalıdır¹².

Bilgi Edinme Hakkı Kanunundan kimlerin yararlanabileceği Kanunun dördüncü maddesinde ifade edilmiş olup "herkesin" bilgi edinme hakkına sahip olduğu, ancak yabancıların mütakabiliyet ilkesi çerçevesinde bu Kanun hükümlerinden yararlanacağı ifade edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının anılan Kanundan yararlanacağı şüphe götürmemektedir. Ancak yabancılar bu Kanundan nasıl yararlanabileceklerdir? Bu konuya uygulamadan bir örnek verelim. İran vatandaşı olan bir şahıs hakkında Atatürk Havalimanından çıkarırken Türkiye'ye giriş yasağı olduğunun sözlü olarak bildirilmesi üzerine böyle bir yasağın olup olmadığı ve yasak varsa hangi gerekçeyle konulduğunun bildirilmesi istemiyle yapmış olduğu başvurusunun 27.05.2008 tarih ve 1657/35970 sayılı Kurul kararı ile reddi sonrasında açılan davada İran Devleti vatandaşı olan davacının 4982 sayılı Kanundan yararlanabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti ile İran arasında karşılıklı bir anlaşmanın olması gerektiği gerekçesiyle

¹¹ Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 20.03.2008 gün, E: 2007/1095, K: 2008/601 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

¹² Cemil Kaya, **a.g.e.**, s. 404.

istenen bilgi ve belgelerin verilmemesinin hukuka uygun olduğu yönünde karar vermiştir¹³.

Kanunda mütekabiliyet ilkesi¹⁴ öngörülmüştür. Gerçekten de mütekabiliyet, yabancılarla olan ilişkilerde devletlerin kendisinden vazgeçemedikleri bir şart olarak kanunlarda genellikle yer almaktadır¹⁵. Ancak milletlerarası hukukta, temel haklar, karşılıklılık ilkesi dışında tutulmaktadır¹⁶. Bilgi edinme hakkının da temel bir hak olması nedeniyle, bu sınırlamanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Kanun uyarınca bilgi edinme başvurusunda bulunanlar için ilgili olmak koşulu aranmamasına rağmen yabancılar için en azından ilgili olmaları koşuluyla başvurularına cevap verilmesi gerektiği düşüncesiyle anılan Kurul ve mahkeme kararının isabetli olmadığı kanısındayım.

B- UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, Bilgi Edinme Hakkı Kanununda başvurulması zorunlu merci olarak belirtilmemiştir. Söz konusu yasal düzenlemeler çerçevesinde ilgililerin kamu kurum ve kuruluşlarına yapmış olduğu başvurularının reddi üzerine doğrudan idari yargıya dava açmaları veya Kurula başvurup, itirazın reddedilmesi üzerine bu Kurul işleminin iptali istemiyle idari yargıda dava açabilmeleri mümkündür. Kanun değişikliği yapılmadan önce bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine Kurulun sadece 16. ve 17. maddelerde öngörülen sebeplere dayanılarak itiraz başvurularını değerlendirebileceği hükme bağlanmıştı¹⁷. Ancak 17.11.2005 tarih ve 5432 sayılı Kanun ile 4982 sayılı Kanunun 13. ve 14. maddelerinde değişikliğe gidilerek Kurula itiraz yoluna ilişkin getirilen bu sınırlama kaldırılmıştır. Sınırlamanın

¹³ Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 15.01.2009 gün, E: 2008/361, K: 2009/54 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

¹⁴ Mütekabiliyet, "Yabancı kişinin bir ülkede, kendi devletinin yabancıları tanıdığından fazla haklara sahip olamaması şeklinde tanımlanabilir" Gülören TEKİNALP, *Türk Yabancılar Hukuku*, Altıncı Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 19.

¹⁵ Örneğin, *Türk Usul Hukukunda*, yabancıların dava ikamesinde göstermek mecburiyetinde oldukları teminat konusunda (HUMK md. 32/II), yabancı mahkeme ve hakem kararlarının tenfizinde (HUMK md. 38/a; md. 44/II) vb. Engin NOMER, *Devletler Hususi Hukuku*, Gözden geçirilmiş 10. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 290.

¹⁶ Gülören TEKİNALP, *Türk Yabancılar Hukuku*, Altıncı Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 19.

¹⁷ Ankara 7. İdare Mahkemesinin 13.04.2006 gün ve E: 2005/1444, K: 206/946 sayılı kararı Danıştay 10. Dairesinin 19.09.2008 gün ve E: 2006/6868, K: 2008/6222 sayılı kararı ile dava konusu işlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte olan Kanun hükmü uyarınca Kurulun kendisine yapılan itiraz başvurularını ancak Kanunun 16. ve 17. maddelerindeki hususlarla sınırlı olarak inceleyeceği gerekçesiyle bozulmuştur. (Yayınlanmamıştır).

kaldırılması Kanunun amacına da uygunluk taşımaktadır. Nitekim bilgi edinme hakkında uzman olan Kurulun yapılan itirazları sadece 16. ve 17. madde bağlamında değil her açıdan değerlendirip itirazları karara bağlaması yerinde olacaktır. Sınırlamanın kaldırılması sonucu Kurul herhangi bir sınırlama söz konusu olmaksızın itirazları her açıdan değerlendirebilmektedir.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun vermiş olduğu her karar hakkında görevli mahkeme idari mahkemeler midir sorusu aklımıza gelebilir. Kurul idari makam olduğundan diğer idari kurum ve kuruluşlar gibi yapmış olduğu işlemler yargı denetimine tabidir. İdari yargının genel görevli mahkemesi de idare mahkemeleridir. Genel görevli mahkemeler terimi, özel mahkemeler teriminin karşıtı olarak kullanılmakta olup belirli kişi ve iş gruplarına göre sınıflandırılmamış olan ve aksi yazılı olmadıkça idari yargının konusuna giren her türlü iş ve uyuşmazlığa bakan mahkemelere genel mahkemeler denir¹⁸. Kural olarak Kurul kararlarına karşı açılacak davalarda görevli mahkemeler idare mahkemeleri olacaktır. Ancak Türk Silahlı Kuvvetlerinden disiplinsizlik sebebiyle Yüksek Askeri Şura kararı ile ihraç edilen bir kişinin ihraç kararına dayanak olan takip raporları ile sicil notlarına ilişkin belgelerin tarafına verilmesi istemiyle yapılan başvurunun, açıklanması yasaklanan bilgi ve belgelerden olduğu için reddi üzerine Kurula yapılan itirazda sicillerin verilmesi ve personel takip raporlarının ise 4982 sayılı Kanun kapsamındaki istisnalar kapsamına girip girmediğine ilişkin inceleme yapılmak üzere Genel Kurmay Başkanlığından istenilmesine karar verildiği, anılan karar karşı açılan davada mahkemece, istenen bilgi ve belgelerin askeri hizmete ilişkin olması ve asker kişiyi ilgilendirmesi nedeniyle uyuşmazlığının çözümünde Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin görevli olduğu yönünde karar verilmiştir¹⁹.

İdare mahkemeleri idari yargıya ilişkin genel görevli mahkemelerdir. Her ne kadar 1602 sayılı Kanunun 20. maddesinde, askeri hizmete ilişkin ve asker kişileri ilgilendiren uyuşmazlıkların görüm ve çözümünde Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin görevli olduğu belirtilmiş ise de söz konusu uyuşmazlığın özünü bilgi ve belge verilip verilmemeye yönelik Kurul kararı oluşturduğundan açılan davada idare mahkemesinin görevli olması gerekmektedir.

Genel görevli mahkemeler idare mahkemeleri olduğuna göre çıkan uyuşmazlıkları çözümlemeye yetkili mahkeme hangi mahkeme olacaktır? İdari davalarda genel yetki, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 32. maddesinde düzenlenmiştir. Göreve ilişkin hükümler saklı kalmak koşuluyla, kanunlarda açıkça yetkili idare mahkemesinin gösterilmemiş olması halinde yetkili mah-

¹⁸ Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, **Medeni Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Değiştirilmiş 20. Baskı, Ankara 2009, s. 82.

¹⁹ Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 15.11.2007 gün, E: 2007/191, K: 2007/2539 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

keme, dava konusu olan idari işlemi veya idari sözleşmeyi yapan idare mahkemesidir. İdare mahkemelerinin bu maddede düzenlenen yetkisi genel yetkidir²⁰. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda ve özel kanunlarda davaya konu uyuşmazlığın çözümü için yetkili idare mahkemesinin ayrıca gösterilmemiş olması koşuluyla uygulanabilir niteliktedir²¹. Dolayısıyla başvuruyu reddeden kurum nerede ise o kurumun bulunduğu yerdeki idari mahkemesi uyuşmazlığı çözümlenme konusunda yetkili olmaktadır. Kurul kararlarına karşı açılacak davalarda da yetkili mahkeme genel yetki kuralı uyarınca Kurulun bulunduğu yer idare mahkemesi olan Ankara İdare Mahkemeleri uyuşmazlıkların çözümünde yetkilidir. Nitekim Kurul kararlarına karşı açılan davalar da Ankara İdare Mahkemelerinde görülmektedir.

C- BİLGİ EDİNME HAKKININ SINIRLARI

Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanların Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun kapsamına dahil olduğu Kanunun 15. maddesinde ifade edilmiştir. Yargı denetimi dışında kalan idari işlemler ise Cumhurbaşkanı'nın tek başına yapacağı işlemler, Yüksek Askeri Şura kararları ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararlarıdır. Ancak 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Anayasa değişikliği ile Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararları ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun meslekten çıkarmaya ilişkin kararlarına karşı yargı yolu açılmıştır. Yargı denetimi dışında kalan işlemler hakkında, bilgi edinme hakkı bağlamında sağlanmış olan bilgi ve belgeler teminine yönelik işlemin yargı denetimine açılmasını sağlamamaktadır. Ancak özellikle yargı mensubu (hakim-savcı) ve Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının çalışma hayatını ve mesleki onurlarını etkileyecek nitelikte olan bilgi ve belgelerin yargı denetimi söz konusu olmasa bile ilgisine verilmesi uygun olacaktır. Nitekim idare mahkemesi ve Danıştay da fikrimizi destekler nitelikte şu şekilde karar vermiştir. Bir hakimin, hakkında tanzim edilen müfettiş raporlarının tarafına verilmesi istemiyle yapmış olduğu başvurusunun sadece hal kağıdının orta olduğunun bildirilmesi suretiyle raporların tarafına verilmediği, Kurula yapılan itiraz sonucu Kurulun 07.03.2007 tarih ve 2007/228 sayılı kararı ile başvuru sahibine müfettiş raporlarının onaylı bir suretinin gizli ve kişiye özel bir yazı ile verilmesi gerektiği yönünde karar verilmesi üzerine açılan davada mahkemece, hakkında hal kağıdı düzenlenen hakim ve savcının bundan sonraki çalışmalarında dikkat edeceği hususları öğrenmesi ve bilmesi olanağı doğacağından kişisel gelişme ve mesleki ilerlemeleri bakımından daha verimli sonuçlara ulaşılacağı, anılan

²⁰ Turgut Candan, **Açılmalı İdari Yargılama Usulü Kanunu**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2005, s. 832.

²¹ Dan. 5. D., 09.05.1985 gün , E: 1985/140, K: 1985/1210 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

hal kağıtlarının üçüncü kişilere karşı gizlilik ilkesi uyarınca kapalı tutulması gerekliliğinin açık olduğu, ilgili hakim ve savcıya karşı çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyen bu tür bilgi ve belgelerin 4982 sayılı Kanun kapsamında açık olması ve içeriğinden haberdar edilmesi idarenin şeffaflığı ve açıklığı ilkelerini gerçekleştirmeyi amaçlayan Kanunun amacının ve hukuk devleti ilkesinin zorunlu gereği olduğu gerekçeleriyle müfettiş hal kağıtlarının başvuru sahibine verilmesi gerektiği yönünde karar verilmiştir²². Anılan kararın temyiz edilmesi sonucu Danıştay kararın, hakimlik ve savcılık mesleğini yapan kişilerin mesleki hayatları boyuca haklarında sonuç doğuracak ve mesleki onurlarını etkileyecek nitelikte bulunan sicil raporları ve hal kağıtları hakkında bilgi sahibi olmalarının 4982 sayılı Kanunun amacı olarak belirlenmiş olup demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık, açıklık ve hukuk devleti ilkeleri aykırı olacağı gerekçesiyle anılan kararı onamıştır²³.

Hakim ve savcılar hakkında düzenlenen müfettiş hal kağıtlarının Kanun yürürlüğe girmeden önce gizlilik ve açıklama yasağı kapsamında ilgili hakim ve savcıya verilmemekte idi. Kanun yürürlüğe girdikten sonra Kurulca ve mahkemelerce ilgili hakim ve savcıya müfettiş hal kağıtlarının verilmesi kararı demokratikleşme ve şeffaflığın biraz da olsa sağlanması açısından önemli bir adım olduğu görülmektedir. Ancak hukuk devleti ilkesinin tam olarak sağlanması açısından olması gereken ve arzu edilen Yüksek Askeri Şura ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun her türlü kararlarının yargı denetimine açık olması gerektiğidir.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun yedinci maddesinin ikinci fıkrasında; kamu kurum ve kuruluşlarının ayrı veya özel bir çalışma, araştırma ve inceleme sonucunda oluşturulabilecek türden bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilecekleri yönünde kurumlara takdir yetkisi tanınmıştır. Bu bağlamda Kanunda ifade olunan uzun çalışma ve yoğun emek gerektiren işlemler takdir yetkisi bağlamında değerlendirilmelidir. Bu konu ile ilgili bir uyuşmazlık hakkında, bir sendika tarafından 01.03.2008 – 07.07.2008 tarihleri arasında yapılan EGİTEK, Açık Öğretim, Lise, Motorlu Taşıtlı ve benzeri sınavlarda görevlendirilen yedek personellerin isim listelerinin verilmesi isteğiyle yapılan başvurunun belirtilen tarihler arasında çok fazla sınav yapıldığı ve ağır bir iş yükü oluşturacağı gerekçesiyle reddedilmesine üzerine açılan davada mahkemece, görevlendirilen personele ilişkin isim listelerinin istenilmesinin ayrı veya özel bir çalışma, analiz, araştırma ve inceleme neticesinde oluşturulabilecek türden bilgi ve belge niteliğinde olduğu ve mesainin bu yönde

²² Ankara 8. İdare Mahkemesi'nin 22.03.2007 gün, E: 2006/913, K: 2007/587 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

²³ Dan. 10. D., 12.04.2010 gün , E: 2007/8119, K: 2010/2681 sayılı onama kararı (Yayınlanmamıştır).

bir talebe ayrılmasının kamu personeline ek iş yükü getirerek görevlerinin ak-saması sonucunu ortaya çıkaracağı, bu doğrultuda bu tür taleplere olumsuz cevap verebileceği hususunda idareye takdir yetkisi tanındığı gerekçesiyle istenen bilgi ve belgelerin verilmemesi yönündeki kararın hukuka uygun olduğu yönünde karar verilmiştir²⁴. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda idarelere takdir yetkisi²⁵ tanınmıştır. Ancak Kanunda öngörülen ve idarelere tanınan bu takdir yetkisini keyfilik şeklinde algılamamalıyız. Nitekim fikrimizi destekler nite-likte olan Ankara İdare Mahkemesi kararında, çeşitli illerde Milli Eğitim Ba-kanlığı'na ait okul ve kurumlarda vekaleten, tedviren ve geçici olarak görevlen-dirilen personele ait listenin başvuruda bulunan sendikaya verilmesi isteminin idarece ve Kurulca reddi üzerine açılan dava sonucunda, bilgi edinme hakkı kapsamında istenilen verilerin görevi gereği Milli Eğitim Bakanlığının kayıtlarında hali hazırda bulunması gereken veriler olduğu ve idarece herhangi bir araştırma ve incelemeyi gerektirecek nitelikte olmadığı gerekçesiyle söz ko-nusu bilgilerin verilmesi gerektiği yönünde karar verilmiştir²⁶.

D- BİLGİYE ERİŞİM SÜRESİ

Mahkemelerde görülmekte olan davaların çabuk bir şekilde sonuçlana-bilmesi için davalar ile ilgili bir çok süre öngörüldüğü gibi bilgi edinme hak-kında da başvuruda bulunan kişilerin başvurularının kamu kurumlarınca çabuk olarak cevap verilebilmesini sağlamak amacıyla bilgi veya belgeye erişim sü-resi öngörülmüştür. Kanununun 11. maddesinde, başvuru üzerine istenen bilgi ve belgelerin kurum ve kuruluşlarca 15 iş günü içinde sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Bu süre içerisinde başvuru yapılan kurumca herhangi bir işlem ya-pılmaz ise bu durum süreyi kaçıran kurumun aleyhine sonuçlar doğuracaktır. İdare, bu belirtilen süreler içinde başvuranlara, süresi içinde bilgi ve belgeyi sağlamak zorundadır. Süresi içinde bilgi ve belgeyi vermediği takdirde, bunda ihmali, kusuru ya da kastı bulunan memurlar ve kamu görevlileri, fiilleri, ceza kovuşturması gerektirdiği hususlar saklı kalmak üzere, disiplin cezasıyla ceza-landırılırlar. Bu nedenle, memurların ve diğer kamu görevlilerinin bu sürelere hassasiyetle uymaları gerekmektedir.

Kanunda belirtilen bu süre kural olarak kesindir. Ancak başvuru içeriği-nin başka kurumları ilgilendirmesi durumunda erişimin 30 iş günü içinde sağ-lanacağına ilişkin de istisna öngörülmüştür. Kanunda belirtilen bu 15 günlük

²⁴ Gaziantep 2. İdare Mahkemesi'nin 21.12.2009 gün, E: 2008/1207, K: 2009/1309 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

²⁵ Takdir yetkisi: “İdarenin belli bir konuda karar alıp almama veya birden fazla karar arasında seçim yapma imkanına idarenin takdir yetkisi denir. Kemal GÖZLER, **İdare Hukuku Dersleri**, Güncelleştirilmiş ve “İdari Yargı” Kısmı Eklenmiş 6. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa Ekim 2007, s. 340.

²⁶ Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 11.03.2009 gün, E: 2008/1065, K: 2009/318 sayılı kararı (Yayınlanmamıştır).

süre başvuru yapılan kurumlar için başvuruya cevap verebilmek için yeterli bir süre midir? İdare mahkemelerinde dava açma süresi kararın ilgiliye tebliği ya da herhangi bir şekilde öğrenildiği tarihten itibaren 60 gün ve vergi mahkemelerinde 30 gündür. Nitekim 60 gün olarak öngörülmüş olan idari dava açma sürelerinin çok uzun olduğu ve kısaltılması gerektiğine ilişkin tartışmalar son yıllarda yapılmaktadır. Bu bağlamda 15 iş günü olarak öngörülmüş olan bu sürenin kamu kurumlarınca istenen bilgi ve belgelerin sağlanması açısından yeterli bir süre olduğu, başvuru sahipleri için de makul bir cevap bekleme süresi olduğunu ifade edebiliriz.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi, diktatörlerin hüküm sürdüğü ve baskıcı yönetimlerin dolu olduğu örneklerle doludur. En tabii ve en temel insan haklarından yaşam hakkı bile söz konusu olmazken günümüzde insan hak ve özgürlükleri artarak gelişmiştir. Gelişen yeni kuşak insan haklarından biri de “bilgi edinme hakkıdır”. İnsan hakları modern devletin ortaya çıkmasıyla gelişen bir kavramdır. Bu kavramla, iktidarın sınırlandırılması veya başka bir deyişle iktidarın dahi dokunamayacağı bireysel, özgür ve özerk alanların yaratılması ve koruma altına alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda insan hakları gelişim seyri açısından ulusaldan, uluslararasına doğru bir yörünge çizmektedir²⁷. Avrupa Birliği Uyum müktesebatı çerçevesinde ülkemizde bilgi edinme hakkı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile kabul edilmiştir.

Bilgi Edinme Hakkı Kanununun genel gerekçesinde, bu Kanunun, Avrupa Birliğine uyum çerçevesinde, Avrupa Birliği mevzuatı dikkate alınmak suretiyle demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmasına ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi amacıyla hazırlandığı belirtilmektedir²⁸.

Demokratik hukuk devleti, ulusla kaynaşmış, ulusun hizmet ve denetimlerinde olduğu için, yönetim saydam olmalıdır. Devlet, insan için olduğundan dolayı çıkarılan bütün kanunlar da o devlette yaşayan insanlar içindir. Eğer kanunlar, insanın huzurunu sağlıyor, insanca yaşamasının önündeki bütün engelleri kaldırıyor ve ona gelecek bütün kötülükleri ve zararları önlüyorsa bir anlam taşır. Bu bağlamda, devlet, vatandaşlarına güvenmelidir, onlara, hem devletin hem de yerel yönetimlerin elindeki bilgi ve belgelere ulaşma hakkı tanınmalıdır. Türkiye’de de bu Kanun yürürlüğünden sonra bilgi edinme hakkı kişilere tanınmış olmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mehmet Ali Şahin’in Kanunun görüşmeleri esnasında söylediği ve tutanaklara geçen

²⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul 1997, s. 7.

²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr>. D: 22, C: 27, Yasama Yılı: 2, 4. Birleşim.

ifadede belirtildiği üzere, bu Kanun yürürlüğe girdikten sonra artık açıklık ve şeffaflık esas, sır ve gizlilik istisna haline gelmiş olmaktadır²⁹.

“Bilgi vermek, aynı zamanda hesap vermektir.”³⁰ Demokratik bir yapıyı benimsemiş her siyasî yapılanmanın temel amacı ve varlık sebebi, hesap verme ve denetim sorumluluğuyla doğrudan bağlantılıdır. Saydam ve katılımcı bir demokrasi anlayışının gelişmesi, siyasî yönetimlerin, işlemlerini vatandaşların bilgi ve denetimine açmasıyla mümkündür. Bilgi edinme hakkı, doğaldır ki, beraberinde idarî işlemlerin ve kamu harcamalarının denetimi gereğini de getirmektedir.

Bilgi edinme, kişiler için bir hak ve kamu kurumları için de bilgi vermek bir yükümlülük olacağından dolayı keyfi ve sorumsuz uygulamaların önüne bu Kanun ile bir set çekilebilecektir. Bu kanun bilgi edinmenin önündeki engellerin kaldırılması açısından bir devrim niteliğindedir. Kısaca, bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, devlet bürokrasiye karşı, vatandaş da devlete karşı korunacaktır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda, bilgi edinme hakkı salt Türk vatandaşlarına tanınmamış, karşılıklılık ilkesi gözetilerek, ülke sınırları içinde yaşayan yabancı gerçek kişi ve tüzelkişilerine de faaliyet alanlarıyla ilgili olarak tanınmıştır. Ancak başvuruda bulunan Türk vatandaşları için ilgili olması şartı aranmazken yabancılar için hem karşılıklılık ilkesi hem de ilgili olma şartının aranması demokratikleşme ve şeffaflığın sağlanması bağlamında bir engel oluşturmaktadır³¹. Yabancılar için ilgili olma şartının aranması yerinde olmasına rağmen karşılıklılık esasının aranması yerinde bir düzenleme olmadığı kanısındayız. Ancak mahkeme ve Kurul kararlarında da yabancıların bilgi edinme hakları için karşılıklılık ilkesi olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, başvuru sahiplerinin bilgi ve belgeye gecikmeden ulaşmalarını sağlamak amacıyla belli bir süre öngörmüştür. Kamu kurumlarına yapılacak başvuruların cevaplandırma süresi 15 iş günü, gerekli durumlarda 30 günle sınırlandırılarak taleplerin sürüncemede bırakılmasının önüne geçilmiştir. Bizce idare mahkemelerinde dava açma süresi 60 gün olan bir ülkede bu sürelerin bilgiye süratle erişimin sağlanması açısından yeterlidir. Ayrıca Kanunun uygulanmasında ihmali bulunan kamu görevlileri hakkında da cezai hükümler öngörülmüştür. Cezai hükümler öngörülmesi de Kanunun uygulanması gerektiği noktasında kamu görevlileri için çok önemli bir uyarıdır.

²⁹ TBMM Tutanak Dergisi,(Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr>. D: 22, C: 27, Yasama Yılı: 2, 4. Birleşim.

³⁰ TBMM Tutanak Dergisi,(Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr>. D: 22, C: 27, Yasama Yılı: 2, 5. Birleşim, Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili Onur Öymen'in Bilgi Edinme Hakkı Kanununun TBMM'de görüşülmesi esnasındaki konuşmasından alıntı.

³¹ Cemil Kaya, **a.g.e.**, s. 403.

Bilgi edinmeye ilişkin Kanun hükmü uyarınca uzmanlardan oluşan kurul teşekkül ettirildiği, anılan Kanun ve Kurul kararları ile kişilerin bilgi edinmesi yolundaki engellerden kamu kurumlarının bilgi vermeme yönündeki dirençlerinin kırıldığını uygulamada görmekteyiz. Nitekim Kurul ve idari mahkemeler de Kanunun etkin uygulanması ve bilgi edinme hakkının sağlanması yönünde kararlar vermektedir. Bunların doğal sonucu olarak da demokratikleşme ve şeffaflaşma yönünde ülkemizde ciddi ilerlemeler kaydedildiğini görmekteyiz.

KAYNAKÇA

ARMAĞAN, Servet: İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Baştan sonuna kadar okunarak yeniden gözden geçirilmiş ve ilaveler yapılmış 4. Baskı, Ankara 2001.

CANDAN, Turgut: Açılmalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, Maliye ve Hukuk Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2005

GEMALMAZ, Mehmet Semih: Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yayınları, İstanbul 1997.

GÖZLER, Kemal: İdare Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Bursa 2003.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref: Yönetmelik Yargı, Turhan Kitabevi Yayınları, Güncelleştirilmiş 21. Baskı, Ankara 2005.

GÜNDAY, Metin: **İdare Hukuku**, İmaj Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2002.

KAYA, Cemil: İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Birinci Baskı Seçkin Yayınları, Ankara 2005.

KURU, Baki - **ARSLAN** Ramazan - **YILMAZ**, Ejder: Medeni Usul Hukuku, Yetkin Yayınları, Değiştirilmiş 20. Baskı, Ankara 2009.

ÜNAL, Şeref: Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.

TBMM Tutanak Dergisi: (Çevrimiçi) <http://www.tbmm.gov.tr>. D: 22, C: 27, Yasama Yılı: 2, 4. ve 5. Birleşim.